

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA
BACHELOROPPGAVE

Studieprogram:

Lektorstudiet med humanistiske fag – trinn 8-13

Forfatter:

Emma Jakobsen

Veileder:

Marie-Theres Fojuth

Tittel på bacheloroppgaven:

Mamma Karasjok

Antall ord: 7902

Antall vedlegg/annet: 0

Stavanger, 02.06.2022

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1.0: Innledning	2
1.1 Problemstilling	2
1.2 Metode	3
1.3 Tidligere forskning	4
1.3.1 Historiebruk	4
1.3.2 «Mamma Karasjok»	7
1.3.3 Samisk historie	9
Kapittel 2.0 «Mamma Karasjok» - Biografi	11
2.1 Bokanmeldelser	13
2.2 Analyse	14
Kapittel 3.0 «Samenes historie fra 1751 til 2010»	16
3.1 Bokanmeldelser	17
3.2 Analyse	19
Kapittel 4.0: Konklusjon	21
4.1 Forslag til videre forskning	23
Litteraturliste	24
Primærkilder	24
Sekundærlitteratur	24

Mamma Karasjok

En kritisk tekst- og bildeanalyse av fremstillingen av Kirsten Svineng i historiske verk etter 1945.

Kapittel 1.0: Innledning

1.1 Problemstilling

Under okkupasjonen i Norge var det flere som gjorde et viktig arbeid for krigsfangene, som har hatt mye å si for livene til mange i ettertid. Arbeidet som disse menneskene gjorde kan i flere tilfeller bli sett på som livsviktig for personene som mottok godene fra deres arbeid. Det er nok mange av de som gjennomførte dette arbeidet som ser på seg selv som helt vanlige mennesker fra et helt vanlig sted. Kirsten Svineng var en av dem. Hun var samekvinnen fra Karasjok som hjalp flere sovjetiske og jugoslaviske krigsfanger, hvor hun klarte å lure brutale fangevoktere og la ut mat til fangene i skogen. Hennes omsorg for disse fangene gjorde sterke inntrykk på dem, som førte til at de ga henne kallenavnet «Mamma Karasjok».

«Mamma Karasjok», eller Kirsten Svineng som er hennes egentlige navn, er en sentral figur i samisk historie, og hun er å finne i flere verk som omhandler samisk historie, spesielt i historien om okkupasjonstiden i Norge. Når man leser historien om hvordan tilstandene i Nord-Norge var under okkupasjonen, da spesielt i Karasjok hvor Kirsten bodde, leser man brutale beskrivelser. Man kunne bli skutt dersom man ble tatt på fersken i å hjelpe fangene, noe som viser til Kirsten Svinengs uselvske sjel. Som hun sier i biografien sin «Mamma Karasjok» av Per Hansson: «(...) jeg har ikke mann og barn. Skjer det noe med meg, så skjer det bare med meg, og himmelens port er alltid åpen.»¹

Da jeg begynte å lese meg opp om Kirsten Svineng skjønnte jeg fort at dette var en kvinne jeg ville gå nærmere inn på og bli bedre kjent med. Nå som jeg har lest mye om henne, har jeg både et inntrykk av at hun var en helt vanlig kvinne fra Karasjok, som ikke var opptatt av det materialistiske og som satt pris på de små tingene i livet. På den andre siden ser jeg på Kirsten Svineng som en krigshelt, som gjorde sitt ytterste for å hjelpe krigsfangene. At hun gjorde sitt ytterste for krigsfangene kan understrekes med at hun satte sitt eget liv i fare for å hjelpe dem.

¹ Per Hansson, *Mamma Karasjok* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1970), s. 172.

Som min problemstilling har jeg kommet frem til at jeg skal se på hvordan Kirsten Svineng er blitt fremstilt i historiske verk etter 1945. Denne oppgaven tar med andre ord utgangspunkt i historiebruk, hvor jeg både skal se på hvordan Kirsten Svineng blir fremstilt som menneske, men hovedsakelig hvordan «Mamma Karasjok» blir fremstilt som krigshelt. En av årsakene til at jeg falt på denne problemstillingen og ser på den som relevant, er blant annet fordi dette er ny forskning. Å finne stoff og verk som omhandler Kirsten Svineng er ikke vanskelig, men analyse av hvordan hun er fremstilt og hvordan hun blir brukt i historiske verk er ikke å finne. Siden dette er ny forskning, vil det også være interessant å se på hva man kan se på til videre forskning.

En annen årsak til at jeg fant problemstillingen og Kirsten Svineng interessant er fordi jeg synes samisk historie er viktig, og at det er en del av historien som må løftes frem i enda større grad enn hva den er gjort tidligere. Den samiske historien inneholder flere perioder og hendelser som kan ses på som mørke og belastede. Norske myndigheter har gjennom historien hatt skyld i hvorfor den samiske historien er blitt som den er blitt. Jeg tenker at det derfor er viktig å i dag ha fokus på å fremme den samiske historien, og at man opplyser om hva som har skjedd, og dets virkninger.

I tillegg er det interessant å se på hvordan Kirsten Svineng blir fremstilt i historiske verk i ulike perioder, da hun både er en minoritet som same, i tillegg til å være kvinne. Kvinner har ikke vært en sentral nok del av historien som er blitt fortalt, og spesielt ikke historien som omhandler krigen. Da hun er en samisk kvinne, kan man derfor si at Kirsten Svineng på et vis er en minoritet i minoriteten, og at det derfor er interessant å se på hvordan hun er blitt fremstilt i ulike verk og ulike perioder.

1.2 Metode

I denne oppgaven skal jeg ta for meg en casestudie, hvor jeg skal gjennomføre en kritisk historisk tekstanalyse, i tillegg til en billedlig analyse. Til dette casestudiet har jeg valgt to primærkilder, som enten nevner Kirsten Svineng, eller verk som er om henne, som jeg skal analysere. Det ene er biografien «Mamma Karasjok», skrevet av Per Hansson, som han har skrevet ut ifra intervju med Kirsten Svineng selv. Det andre verket jeg skal se på er boken «Samenes historie fra 1751 til 2010», som er et akademisk verk om samisk historie, som Astri Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Ryymin står bak som redaktører. I tillegg skal jeg se på

bokanmeldelser av begge verkene, for å se på hvordan verkene ble mottatt. Bokanmeldelsene vil derfor også være en sentral del av denne oppgaven.

Årsaken til at jeg valgte disse to primærkildene, er blant annet fordi dette er verk som er av ulike litterære sjangre, og man får på den måten dekt et større publikum. Biografien «Mamma Karasjok» tiltrekkes kanskje flest lesere med spesiell interesse av for eksempel samisk-, krigs- eller kvinnehistorie. Da dette er en biografi, havner boken innenfor populærmarkedet, som er en annerledes arena enn boken «Samenes historie». Boken «Samenes historie» er et akademisk verk, som potensielt kan bli brukt som pensum, eller for andre akademiske formål.

En annen årsak til at jeg valgte akkurat disse primærkildene, er fordi de dekker ulike tidsperioder. Biografien «Mamma Karasjok» ble utgitt i 1970, da Kirsten Svineng enda levde, mens boken «Samenes historie» ble utgitt i 2021, som er 51 år etter biografien om henne ble utgitt. Det vil derfor være interessant å se på om man får et inntrykk av en annen tolkning av hennes fremstilling i et verk fra 70-tallet, enn et verk fra 2020-tallet.

1.3 Tidligere forskning

1.3.1 Historiebruk

Denne oppgaven skal som nevnt se på hvordan Kirsten Svineng er blitt fremstilt i historiske verk etter 1945, og det sentrale teoretiske perspektivet i denne oppgaven er derfor historiebruk. Håkon Rune Folkenborg jobber som professor ved Institutt for lærerutdanning og pedagogikk ved Universitetet i Tromsø,² og har blant annet skrevet boken «Én fortid – mange fortellinger», som er en introduksjon til historiebruk. Først og fremst skal jeg se på hvordan begrepet *historie* i seg selv blir definert. I Folkenborgs definisjon av hva historie er påpeker han at begrepet historie har flere ulike betydninger. På den ene siden skriver han om den vitenskapelige historien, som han beskriver som betegnelsen på studiet av fortiden i sammenheng med de akademiske, vitenskapelige og profesjonsfaglige retningslinjene.³ På den andre siden beskriver Folkenborg også historie som betegnelsen på formuleringen som refererer til fortid, som for eksempel «det er historie nå», eller «nå skal jeg fortelle deg en historie»,⁴ hvor jeg tolker det slik at han mener at dette er en mer allmenn definisjon på hva

² Universitetet i Tromsø, «Håkon Rune Folkenborg», Hentet 2. mai 2022 fra <https://uit.no/ansatte/hakon.folkenborg>.

³ Håkon Rune Folkenborg, *Én fortid – mange fortellinger* (Oslo: Cappelen Damm AS, 2018), s. 15.

⁴ Folkenborg, *Én fortid – mange fortellinger*, s. 15.

man definerer som historie, i motsetning til den vitenskapelige historien. Han påpeker også at historie er noe som har skjedd, men som aldri kommer tilbake, og at objektive fremstillinger av historiske hendelser er umulig.⁵ Folkenborg beskriver deretter at det derimot er kommet fremstillinger av fortiden, og at han refererer til disse fremstillingene som det *historiske innholdet*.⁶

Svensk professor i historie Klas-Göran Karlsson påpeker i boken «Historien är nu», som er en introduksjon i historiedidaktikk, at det i bøker som handler om historievitenskapens teori og metoder er vanlig å slå fast at det er to betydninger av begrepet historie.⁷ Karlsson definerer historie som enten selve fortiden, eller at det er forskjellige tilpasninger for det pedagogiske eller vitenskapelige formålet å forstå eller forklare fortiden.⁸ Karlssons definisjon er derfor betydelig lik Folkenborgs definisjon av historie, men Karlsson trekker også inn det pedagogiske aspektet, noe Folkenborg ikke har gjort tydelig i sin definisjon.

Jan Bjarne Bøe og Ketil Knutsen påpeker også at historie har to betydninger, men de skiller mellom begrepet *populærhistorie*, og *faghistorie*.⁹ Populærhistorie blir definert som den delen av historien som innebærer folkelige fremstillinger i bilder, sanger, skjønnlitteratur, reklame og lærebøker for de lavere skoletrinn.¹⁰ Faghistorie definerer den delen av historien som har som oppgave å finne sannheten om fortiden, hvor man skal stille seg spørsmål om «hva, hvorfor og hvordan skjedde dette?».¹¹ De påpeker deretter at den absolutte sannhet derimot ikke finnes, og at forventningene derfor går ut på å skape fortellinger om fortiden som er i tråd med fagets vitenskapelige metoder og kilder.¹²

Folkenborg beskriver videre at man finner nye kilder som kan legge til grunn for oppdaterte fremstillinger.¹³ Disse fremstillingene er mest sannsynlig nye for samtiden. Det gir oss nye relevante spørsmål, hvor man må drøfte, tolke og problematisere allerede eksisterende kilder

⁵ Folkenborg, *Én fortid – mange fortellinger*, s. 15.

⁶ Folkenborg, *Én fortid – mange fortellinger*, s. 15.

⁷ Klas-Göran Karlsson og Ulf Zander, red. *Historien är nu* (Lund: Studentlitteratur, 2009), s. 25.

⁸ Karlsson og Zander, *Historien är nu*, s. 25.

⁹ Jan Bjarne Bøe og Ketil Knutsen, *Innføring i historiebruk* (Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, 2013), s. 12.

¹⁰ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 12.

¹¹ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 12.

¹² Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 12.

¹³ Folkenborg, *Én fortid – mange fortellinger*, s. 15.

på nytt for å finne svar.¹⁴ Han definerer deretter *historiebruk* som bruken av det historiske innholdet gjennom forskjellige fremstillinger.¹⁵ Bøe og Knutsen beskriver historiebruk som at det ikke er innholdet i historien som står i fokus, men hvordan det historiske innholdet blir brukt.¹⁶ De poengterer at utgangspunktet for historiebruk heller ligger i nåtiden enn i fortiden, med tanke på at man i studiet av historiebruk ser på hvordan det historiske innholdet blir brukt og fremstilt i dag. For å beskrive dette nærmere, bruker Bøe og Knutsen begrepet *metaplan*. De utdyper at historiebruk som fag befinner seg på et metaplan, som vil si at det ikke er rene fakta om vitenskapelige resultater eller fortiden, men hvordan man bruker disse faktaene som er hovedfokus.¹⁷

Bøe og Knutsen nevner ulike former for historiebruk, hvor de nevner *moralsk historiebruk* som et av dem. Den moralske historiebruken tar for seg at aspekter ved fortiden innehar en etisk verdi som man i samtiden burde anerkjenne og lytte til.¹⁸ Eksempelvis kan det være selektive folkegrupper som har blitt undertrykt i historien, som for eksempel samene. Det kan også være at en folkegruppe har hatt særegne væremåter eller gjort bestemte handlinger som i samtiden er særegne for en gruppe mennesker, hvor Bøe og Knutsen nevner eksempelvis vikingenes djervhet som er et kjennetegn på nordmenn.¹⁹

Bøe og Knutsen har også skrevet om visuell bruk av historie, som blant annet innebærer hvordan historien kommer til uttrykk gjennom bilder.²⁰ I denne oppgaven skal jeg blant annet foreta billedlig analyse, da vil dette være relevant å se nærmere på. De beskriver at noen bilder er konstruerte, mens noen er autentiske, men de har til felles at bildene er representative visualiseringer. Med dette mener de at bildene speiler virkeligheten man kunne, eller kan, se.²¹ Bøe og Knutsen påpeker videre at hvordan et bilde formidler historien på, kommer an på dets horisontale og vertikale linjer, perspektiv, blikkfang og farger. De nevner eksempelvis maleriet «Boneparte av Mont. St. Bernard» av Jacques-Louis Davids, hvor de beskriver

¹⁴ Folkenborg, *Én fortid – mange fortellinger*, s. 15.

¹⁵ Folkenborg, *Én fortid – mange fortellinger*, s. 15.

¹⁶ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 13.

¹⁷ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 15.

¹⁸ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 18

¹⁹ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 18

²⁰ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 66

²¹ Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 66

Napoleon som steiler på en hest i en diagonal linje. De påpeker videre at han og hesten er malt i sterke farger, noe de mener gjør at maleriet formidler seier og styrke.²²

Erik Lund har i boken «Fortiden i nåtiden: nye veier i formidlingen av andre verdenskrigs historie» skrevet et kapittel om hvordan bruk av bilder kvalifiserer elevenes historiebevissthet, hvor han har skrevet om billedlig analyse.²³ Lund skriver at det i en bildeanalyse er normalt å starte med en denotativ beskrivelse av bildet som analyseres, som vil si en «ytre» og konkret beskrivelse av hva man ser på bildet.²⁴ Deretter oppfølges den denotative beskrivelsen av en konnotativ beskrivelse, hvor man går nærmere inn på tilleggsbetydninger ulike deler av bildet kan inneholde.²⁵ En konnotasjon vil si de felles ideologiske og kulturelle assosiasjoner som en yrkesgruppe, gruppe eller generasjon vil formidle i et bildetegn.²⁶ Lund påpeker deretter at historiefaglig sett vil det konnotative perspektivet knyttes opp imot kontekst, hvor man stiller seg spørsmål som «når ble bildet tatt, av hvem, hvor og med hvilket formål?»²⁷

1.3.2 «Mamma Karasjok»

For å få en forståelse av refleksjonen og poengene i denne oppgaven, vil det være nødvendig å ha et bilde av hvem Kirsten Svineng var, og hva som ligger bak kallenavnet hennes «Mamma Karasjok». Jeg må også presisere at når jeg snakker om Kirsten Svineng som «Mamma Karasjok» i denne oppgaven, refererer jeg til Kirsten Svineng som krigshelt og hennes arbeid under okkupasjonen. Takket være at Per Hansson har skrevet biografien «Mamma Karasjok», vet vi i dag ganske mye om hennes liv både før, under og etter okkupasjonen. Hun ble født, og vokste opp på hjemgården Svineng, hvor hun bodde med foreldrene sine og fire søsken.²⁸ Kirsten Svineng vokste opp under en tid hvor fornorskingspolitikken stod sterkt i Norge,²⁹ og hun var derfor ikke særlig glad i å gå på skolen, hvor de ble tvunget til å snakke og skrive norsk. I denne perioden var det bare skole i

²² Bøe og Knutsen, *Innføring i historiebruk*, s. 67

²³ Erik Lund, «Hvordan kvalifisere elevers historiebevissthet ved å bruke bilder? Tema: tyskerjenter» i *Fortiden i nåtiden: nye veier i formidlingen av andre verdenskrigs historie*, red. Claudia Lenz og Trond Risto Nilssen (Oslo: Universitetsforlaget, 2011), s. 218.

²⁴ Lund, «Hvordan kvalifisere elevers historiebevissthet,» s. 218.

²⁵ Lund, «Hvordan kvalifisere elevers historiebevissthet,» s. 218.

²⁶ Lund, «Hvordan kvalifisere elevers historiebevissthet,» s. 218.

²⁷ Lund, «Hvordan kvalifisere elevers historiebevissthet,» s. 218.

²⁸ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 7.

²⁹ Se under kapittelet «1.3.2 Samisk historie».

seks uker på våren og seks uker på høsten, og hun lærte derfor ikke norsk ordentlig før hun var 17 år, da hun gjorde tjeneste hos en prestefamilie i Tana.³⁰

I perioden rundt første verdenskrig herjet tuberkuloseepidemien. Da pleide Kirsten å besøke pasientene på sykestuen i Tana, hvor hun hadde med godteri og kaker til dem.³¹ Hun stod sterkt i den kristen tro, og var derfor overbevist om at Gud passet på henne og at hun derfor ikke kom til å bli smittet. Dette førte til at pasientene kalte Kirsten Svineng for «trøsteren».³² Etter første verdenskrig fikk Samemisjonen bygd et tuberkulosehjem i Karasjok, hvor hun brukte store deler av tiden sin på å være sammen med de syke, og å få de vaksinert.³³ Etter tuberkulosehjemmet ble omgjort til sykehjem, startet hun å jobbe der som nattevakt. I tillegg fikk hun i oppgave å følge samiske pasienter som ikke kunne norsk til sykehus rundt i landet.³⁴

Under okkupasjonstiden i Norge var det flere hundre krigsfanger i Karasjok. Det var forbudt for lokalbefolkningen å hjelpe fangene, men Kirsten Svineng lot seg ikke stoppe å hjelpe fangene av den grunn. Måten hun jobbet på, var at hun lagde matpakker til fangene som hun la ute i området hvor hun viste at fangene arbeidet.³⁵ Noen ganger ble dette oppdaget, og det var forskjellig hvordan fangevokterne reagerte på situasjonen, hvor enkelte snudde seg bort og lot det gå, mens de aller fleste ga fangene brutale konsekvenser.

Etter andre verdenskrig har Kirsten Svineng vært mest kjent som «Mamma Karasjok». Dette kallenavnet fikk hun på bakgrunn av sitt arbeid i Karasjok under okkupasjonen, hvor hun som nevnt hjalp flere jugoslaviske og sovjetiske fanger ved å gi dem mat. En natt i slutten av august i 1942 fikk Kirsten Svineng et uventet besøk på døren.³⁶ Hun hørte lyder utenfor huset sitt, som hun trodde var sauer utenfor huset sitt, og tenkte det var lurt å gå ut for å sjekke. I det hun åpnet døren kunne hun ikke se noen, og det var i tillegg mørkt og tett med tåke ute. Da det ikke var noen som dukket opp gikk Kirsten Svineng inn og la seg igjen, men bare kort tid

³⁰ Trine Rogg Korsvik, ««Mamma Karasjok» og Anna i Makkvatnet – to samiske krigshelter», Hentet 27. april 2022 fra <https://www.kvinnehistorie.no/artikkel/t-5966>.

³¹ Korsvik, ««Mamma Karasjok» og Anna i Makkvatnet».

³² Korsvik, ««Mamma Karasjok» og Anna i Makkvatnet».

³³ Korsvik, ««Mamma Karasjok» og Anna i Makkvatnet».

³⁴ Korsvik, ««Mamma Karasjok» og Anna i Makkvatnet».

³⁵ Arvid Petterson, «Mamma Karasjok – Kirsten Elisabeth Svineng/Johanas Kirste», Hentet 28. april 2022 fra https://rdm.no/no/mamma_karasjok_kirsten_elisabeth_svineng_johanas_kirste/.

³⁶ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 173.

etter hørte hun noen rope «mamma – mamma» fra skogen.³⁷ Da hun gikk ut for å sjekke igjen kom det to menn ut fra mørket, som gjentok «mamma», med et spørrende blikk. Kirsten Svineng slapp inn de to mennene, og serverte dem det beste hun hadde i skapene sine. I biografien «Mamma Karasjok» beskriver hun at hun fort skjønnte at dette var flyktninger fra serberleiren: «Straks hun så dem hadde hun vist at det var flyktninger fra leiren, og det var ganske unødvendig at de anstrengte seg for å fortelle at de var i den største fare. De pekte med fingeren mot brystet og sa «bang-bang Deutsche Soldaten.»³⁸ Da fangene skulle dra morgenen etter pekte de opp mot himmelen, deretter mot Kirsten Svineng, så foldet de hendene og gjorde korsets tegn.³⁹

Kirsten Svineng ble som sagt kjent blant krigsfangene som «Mamma Karasjok». Et eksempel på en annen hendelse hvor dette kommer frem, er da en jugoslaviske fange ble oppdaget av fangevokterne i å ta imot et kjøttstykke fra Kirsten Svineng, hvor gutten nesten ble slått i hjel av fangevokteren som en konsekvens av å ta imot kjøttet. I 1957 reiste Kirsten Svineng til Beograd for å motta Det Jugoslaviske Flaggs Orden av den jugoslaviske president Tito.⁴⁰ Under seremonien kommer gutten, som hadde tatt imot kjøttstykket fra henne, springende bort til henne og omfavnet henne og sa: «Mamma, mamma, jeg hadde mine vanskeligste dager i Karasjok, men jeg så deg gråte da de pisket meg, og dine tårer lindret mine smerter.»⁴¹ Hun ble også møtt med en folkemengde som omfavnet henne og skrek «Mamma Karasjok» da hun ankom jernbanestasjonen i Beograd.⁴²

1.3.3 Samisk historie

En sentral del av den samiske historien er fornorskingspolitikken som samene ble utsatt for spesielt fra midten av 1800-tallet og til og med de første ti-årene på 1900-tallet.⁴³ Dette var en politikk den norske regjeringen førte imot samene, som Zachariassen og Ryymin i boken «Samenes historie» definerer som «de målrettede, statlige tiltakene som skulle få samene (og kvenene) til å gi opp sine språk og kulturelle særtrekk – og erstatte dem med norske

³⁷ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 173.

³⁸ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 174.

³⁹ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 174.

⁴⁰ Petterson, «Mamma Karasjok».

⁴¹ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 231.

⁴² Korsvik, ««Mamma Karasjok» og Anna i Makkvatnet».

⁴³ Astri Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Ryymin, red. *Samenes historie fra 1751 til 2010* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2021), s. 157.

ekvivalenter.»⁴⁴ Zachariassen og Ryymin beskriver videre at begrepene som har blitt brukt om denne politikken som ble ført har variert, og i tillegg til begrepet «fornorsking» har også «kultivering» og «sivilisering» blitt brukt, som kan referere til forestillinger om at det samiske folket og deres kultur var lavere stilt enn blant annet nordmenns.⁴⁵ De diskuterer også om begrepet «kulturelt folkemord», som er blitt brukt om relasjonen mellom den kanadiske myndigheten og deres urbefolkning, er mulig å bruke om fornorskingspolitikken. Det mener de blir et for sterkt begrep, og at dersom vi hadde brukt det, ville samene blitt satt i en såpass sterk offerposisjon at samisk agens hadde blitt umulig.⁴⁶

Området og perioden Kirsten Svineng levde i var i Finnmark under okkupasjonstiden, jeg tenker derfor å gi et innblikk i hvordan situasjonen var der, spesielt i Karasjok. Bjørg Evjen har blant annet brukt Kirsten Svinengs beskrivelse fra biografien «Mamma Karasjok» av hvordan møtet med tyskerne i Karasjok var, i boken «Samenes historie». Hun beskrev møtet med dem som et møte med enkeltmennesker som var lang hjemmefra, men at de uansett representerte okkupasjonsmakten, som man som nordmann ikke skulle hjelpe.⁴⁷

Okkupasjonen gikk også utover reinsdyrene til samene, da flere kan fortelle at tyskerne skøyt ned reinflokker.⁴⁸ Blant annet forteller Karen Marie Hætta Valio at tyskerne var ute etter hennes far, og da han var omringet av hele deres reinflokk, skøyt tyskerne ned dyrene, og så å si hele flokken ble drept.⁴⁹ I tillegg til at tyskerne skøyt mye rein, ble også ekstra mange slaktet på grunn av matmangel.⁵⁰

Under andre verdenskrig var det flere hundre fanger i Karasjok, og leiren i Karasjok var leiren som lå lengst nord for de jugoslaviske deporterte.⁵¹ Leiren sto ferdig til bruk i juli 1942, da ble det sendt 400 fanger fra en midlertidig leir i Bergen.⁵² I Karasjok-leiren befant det seg fanger med ulike bakgrunner og nasjonaliteter. Noen av krigsfangene kom fra Jugoslavia, i

⁴⁴ Ketil Zachariassen og Ryymin, Teemu, «Fornorskingspolitikk og samepolitisk mobilisering 1852-1917», i *Samenes historie fra 1751 til 2010*, red. Astri Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Ryymin (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2021), s. 157.

⁴⁵ Zachariassen og Ryymin, «Fornorskingspolitikk», s. 175.

⁴⁶ Zachariassen og Ryymin, «Fornorskingspolitikk», s. 178.

⁴⁷ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 263.

⁴⁸ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 267.

⁴⁹ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 267.

⁵⁰ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 267.

⁵¹ Cveja Jovanović, *Flukten til friheten – Fra nazi-dødsleie i Norge under den annen verdenskrig* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1985), s. 77.

⁵² Jovanović, *Flukten til frihet*, s. 78.

tillegg til Russland og Tyskland. Den største delen av fangene var del av den jugoslaviske motstandsbevegelsen, men de hadde ikke status som krigsfanger fordi de som partisaner var dødsdømte i Jugoslavia, og tyskerne behandlet dem langt mer brutalt enn de andre fangene.⁵³ Dødsraten blant sovjetiske krigsfanger i Norge generelt lå på omtrent 10%, sammenlignet med i Karasjok, hvor dødsraten blant de sovjetiske krigsfangene lå på omtrent 70%.⁵⁴

Kapittel 2.0 «Mamma Karasjok» - Biografi

Den første casen jeg skal se på i denne oppgaven, er fremstillingen av Kirsten i biografien som er skrevet om henne. Biografien heter «Mamma Karasjok», og er skrevet av forfatteren Per Hansson. Verket består av totalt 254 sider. Denne biografien ble utgitt av forlaget Gyldendal Norsk Forlag i 1970,⁵⁵ og er dermed den eldste casen jeg skal se på i dette casestudiet. Dette er også den eneste casen av de jeg har analysert, som ble utgitt mens Kirsten selv enda var i live.

Biografien er bygd opp kronologisk. Det vil si at man i starten av boken får møte Kirsten som barn, deretter som ungdom, voksen og til slutt en eldre dame. Man får derfor også lese om Kirsten i tiden både før, under og etter okkupasjonen i Norge. Med andre ord får man i denne boken både et inntrykk og en fremstilling av Kirsten både som kvinnen Kirsten Svineng, i tillegg til krigshelten «Mamma Karasjok». I tillegg til tekst om hennes liv, inneholder boken også flere bilder av Kirsten og bilder fra miljøet hun bodde i.

Forfatteren bak biografien er som nevnt Per Hansson. Store Norske Leksikon omtaler Hansson som «en av de nye dokumentarlitteraturens pionerer i Norge i 60-årene».⁵⁶ De fleste av bøkene han skrev hadde bakgrunn i norsk okkupasjonstid, og de ble alle bestselgere, da de nådde opplag på tett under 50 000 eksemplarer.⁵⁷ I 1967, tre år før han utga biografien «Mamma Karasjok», ga han ut «Hver tiende mann måtte dø», som handlet om krigsseilerne under andre verdenskrig. En av Hanssons store kampsaker var å gi anerkjennelse til krigsseilerne, og i tillegg til å gi ut boken som tematiserte dem, var drev han også aktiv

⁵³ Arvid Petterson, «Fangeleirer i Karasjok», Hentet 28. april 2022 fra https://rdm.no/no/fangeleirer_i_karasjok/.

⁵⁴ Petterson, «Fangeleirer i Karasjok».

⁵⁵ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 4.

⁵⁶ Arve Solstad, «Per Hansson», Hentet 4. mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Per_Hansson.

⁵⁷ Solstad, «Per Hansson».

aviskampanje i Dagbladet.⁵⁸ Hans arbeid for å gi krigsseilerne anerkjennelse gjorde at saken ble satt på politikernes dagsorden, og i følge Arve Solstad som står bak Hanssons side i Store Norske Leksikon, er det «hevet over tvil at da den nye pensjonsloven for krigsseilere kom i 1967, kan mye av æren tilskrives Per Hansson.»⁵⁹ I tillegg har han blitt tildelt Krigsinvalidforbundets statuett, Krigsseilerforbundets plakett og hedret med Hirschfeld-prisen i 1968. Ytterligere har Hansson også fått en gate i krigsseilernes boligområde i Risør, bedre kjent som Konvoibyen.⁶⁰ «Mamma Karasjok» ble som nevnt utgitt i 1970, som vil si at biografien ble utgitt relativt kort tid etter hans oppmerksomhet for arbeidet sitt rundt krigsseilerne. Med andre ord fikk Hansson merkbart anerkjennelse i perioden kort tid før utgivelsen av «Mamma Karasjok», man kan anta at dette styrker troverdigheten til verket og Hansson som forfatter og formidler.

Forlaget som har gitt ut boken er Gyldendal Norsk Forlag, som er et av Norges største forlag.⁶¹ På hjemmesiden deres skriver de at de er spesielt opptatte av å følge samfunnsendringene som skjer i verden, og å holde seg oppdaterte. Sitert fra nettsiden deres:

Vårt oppdrag har vært å skape og formidle historier, kunnskap, kulturopplevelser og samfunnsforståelse. Underveis har verden vært i kontinuerlig endring, og vi har endret oss med den. Hele vår historie er preget av en stadig søken etter nye og bedre måter å utøve vårt oppdrag på.⁶²

De understreker også at nå som utviklingen i verden går raskere enn noen gang, vil de fortsette å stå støtt med stort mangfold og høy kvalitet, samtidig som de utnytter mulighetene og energien denne utviklingen fører med seg.⁶³ Jeg tenker at boken framstår som et godt historisk verk ved å være utgitt av Gyldendal som forlag, både fordi det er et av Norges største, men også fordi de fremstår å være oppdaterte og kvalitetsbevisste.

⁵⁸ Solstad, «Per Hansson».

⁵⁹ Solstad, «Per Hansson».

⁶⁰ Solstad, «Per Hansson».

⁶¹ Gyldendal, «Om oss», Hentet 4. mai fra <https://www.gyldendal.no/om-gyldendal/>.

⁶² Gyldendal, «Om oss».

⁶³ Gyldendal, «Om oss».

2.1 Bokanmeldelser

Mange engasjerte seg da Per Hansson utga «Mamma Karasjok», og inne hos nasjonalbiblioteket finner man anmeldelser av boken ulike lokalaviser i tillegg til større aviser i landet rundt. For å nevne noen er det anmeldelser å finne iblant annet Bergens Tidende og Dagbladet, hvor anmeldelsene jeg har tenkt å se nærmere på ble publisert i.

Avisen Bergens Tidende utga den 28. september i 1970 en bokanmeldelse av biografien «Mamma Karasjok».⁶⁴ Anmeldelsen har fått overskriften «Et godt menneske», med en undertekst som inneholder navnet på forfatteren av biografien, tittelen og navnet på forlaget. I anmeldelsen forklarer de at de synes akkurat denne tittelen passer godt fordi det er en karakteristikk som beskriver Kirsten godt. I anmeldelsen har de i den anledning skrevet «Gode mennesker vil vel være alle, men det er altså så sjelden vare at det kan lages bok om dem som er det.»⁶⁵ Det blir beskrevet hvem biografien handler om, hvor de både beskriver at hun ble kalt «Mamma Karasjok», men at det er samekvinnen Kirsten Svineng som er kvinnen bak. De skriver at dersom man forventer en krigsbok «over den vanlige lesten», er det en mulighet for at man blir skuffet, med tanke på at store deler av boken handler om barndommen til Kirsten.⁶⁶ Deretter får de frem at etter man har lest et stykke inn i boken, innser man at Hanssons mål er å reise et monument over Kirsten.⁶⁷

Den 18. september i 1970 publiserte også Dagbladet en anmeldelse av biografien.⁶⁸ Anmeldelsen ble skrevet av journalistene Ingebjørg Sem og Tor Stokke, og har fått tittelen «Ny Per Hansson». Innledningsvis beskrives Hanssons forfatterskap, hvor han blant annet blir kalt modig for valg av tema på bøkene han har skrevet, da dette er tema man skal være forsiktige med å berøre.⁶⁹ Sem og Stokke har beskrevet «Vi som har lest Per Hanssons bøker, vet at det alltid er «den lille mann» - det enkle hverdagsmenneske som interesserer ham. Han ser storheten i det lille menneskes kompromissløse liv.»⁷⁰ Som jeg selv tenker at Kirsten egentlig er. Det som blir beskrevet i biografien er i bunn og grunn Kirstens hverdag, men en hverdag som inneholder en storhet. I neste avsnitt beskriver journalistene hvordan datidens

⁶⁴ KP., «Et godt menneske,» *Bergens Tidende*, 28. september 1970, s. 5.

⁶⁵ KP., «Et godt menneske».

⁶⁶ KP., «Et godt menneske».

⁶⁷ K.P., «Et godt menneske».

⁶⁸ Ingebjørg Sem og Tor Stokke, «Ny Per Hansson,» *Dagbladet*, 18. september 1970, s. 5.

⁶⁹ Sem og Stokke, «Ny Per Hansson».

⁷⁰ Sem og Stokke, «Ny Per Hansson».

samfunn hadde utviklet seg til å bli et materialistisk samfunn, som Kirsten ble en motsetning til. Sem og Stokke understreket også hvordan Hansson på en god måte beskriver Kirstens hverdagsliv i Karasjok, hvor de skriver «(...)han har tatt så del i hennes «hverdag» at hans penn har maktet å artikulere en tankeverden så fremmed for bymennesket, at man kjenner varmen fra et uforurenset sinn.»⁷¹ Noe jeg tenker både kan være en referanse til Finnmarks rene natur, men også til Kirstens gode sinn.

2.2 Analyse

I starten av biografien får man lese om da familien hennes jaktet på rype for å få penger, og Marit, moren til Kirsten Svineng, var bekymret for hvordan Kirsten kom til å håndtere å se de døde fuglene. I biografien står det: «Mange barn hadde Marit født, og de kunne også føle andres smerte. Men alle unntatt Kirsten hadde gjerder i sinnet, slik at andres ulykke ikke også ble deres egen. Derfor var Marit uglad ved tanken på at Kirsten skulle ta døde fugler ut av snarene...»⁷² Her blir Kirsten Svineng allerede som barn beskrevet som at hun ikke har «gjerder i sinnet», hvor man får inntrykket av at Kirsten Svineng var en uselvvisk, empatisk og sympatisk person. Det kommer også frem at moren til Kirsten Svineng synes at det er noe annerledes med henne i forhold til de andre barna sine, det er noe spesielt med egenskapen hun har til å føle andres følelser. Det at hun ikke har «gjerder i sinnet» kan speiles i hennes arbeid i voksen alder for krigsfangene, hvor hun satte deres liv over sitt eget for å hjelpe dem.

Et annet eksempel jeg skal se på fra fremstillingen av Kirsten Svineng er da hun bodde og gjorde tjeneste hos prestegården i Tana, hvor det kommer frem kulturelle forskjeller mellom Kirsten og prestefamilien. Eksempelvis har Hansson skrevet: «I prestegården hadde de tallerkener og kniv og gaffel og de snakket meget ved bordet. Hjemme på Svineng ble kjøtt og fisk skåret opp i passende stykker med samekniven, lagt i treboller og på fjeler, og de tok maten med fingrene og sa minst mulig under måltidet.»⁷³ Her får man et eksempel på et av kulturforskjellene Kirsten Svineng opplevde, hvor hun opplever at de har en helt annen bordskikk hos prestefamilien enn hva hun var oppvokst med i Svineng. Den samiske kulturen blir også fremmet her, og det blir gjort klart at den samiske kulturen er en stor del av Kirsten Svineng. Da biografien i høy grad tematiserer at hun var samisk og oppvokst med samisk

⁷¹ Sem og Stokke, «Ny Per Hansson».

⁷² Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 22.

⁷³ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 70.

kultur, kan det derfor være en mulighet å kalle dette for moralsk historiebruk, som Bøe og Knutsen har definert.⁷⁴

For å se på fremstillingen av «Mamma Karasjok» i denne biografien, med andre ord Kirsten Svineng som krigshelt, kan man eksempelvis se på dette utdraget fra biografien:

Hvis de kom ville hun vel bli skutt, slik det hadde stått på plakatene fra den tyske kommandanten. Det uroet henne lite. Men hun fryktet torturen. Hun hadde hørt at negler på fingrer og tær ble trukket langsomt ut med tenger for at fangene skulle tilstå. (...) Hun forsøkte å forestille seg hvorledes hun skulle utholde smertene. Men angsten vek for selvbebreidelser, og hun tenkte at hun ikke hadde rett til å leve og dø mindre lidelsesfullt enn serberne og alle andre som ble pint i krigen.⁷⁵

Her ser man en rød tråd mellom beskrivelsen av Kirsten Svineng som barn, og hvordan hun blir beskrevet i sitt forhold til de serbiske fangene i voksen alder. Dette utdraget er hentet fra beskrivelsen av hendelsen da de første serberne kom på døren til Kirsten Svineng og ropte «mamma- mamma» for å kalle på henne. Etter fangene hadde dratt satt hun og ventet på at tyskerne skulle komme på døren hennes, og man kan lese at hun fryktet torturen, men ikke å potensielt dø. Det kommer frem at Kirsten Svineng følte at hun var akkurat like mye verdt som krigsfangene, og at hun fortjente hverken mer eller mindre enn det de gjorde.

En annen episode som er beskrevet i biografien om «Mamma Karasjok» er fra da en norsk mann som hjalp tyskerne med å plage fangene avslørte Kirsten Svineng i å gi brød til en av fangene. Da tok mannen i armen hennes og ristet henne hardt, samtidig som han ropte og skrek til henne.⁷⁶ I det mannen stoppet å skrike til henne, men fortsatt hadde et godt tak på armen hennes, sa hun til han «Hvis du hadde sultet, ville også du fått min mat og medlidenhet.»⁷⁷ Etter hun sa dette til han, klarte han ikke å holde blikket på Kirsten Svineng, og han gikk fort av gårde. Måten dette er skrevet på, gjør at Kirsten Svineng fremstilles som en kvinne med et godt menneskesyn, og at hun i bunn og grunn tror at alle mennesker er gode, men at noen er mer uheldig skjebne enn andre. Dette kan ha en sammenheng med hennes sterke kristne tro som blir fremstilt.

⁷⁴ Se under kapittelet «1.3.3. Historiebruk».

⁷⁵ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 175.

⁷⁶ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 179.

⁷⁷ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 179.

I biografien blir det ofte fremstilt slik at årsaken til at Kirsten Svineng klarte å være så uselvvisk og ofre såpass mye for krigsfangene, var fordi hun var såpass sterk i sin kristne tro, og at hun stolte på at Gud kom til å ta vare på henne. Et eksempel på det er blant annet da en Kirsten Svineng er på besøk hos noen slektninger og en kvinne spør henne «Er du aldri redd, Kirsten?», da svarer Kirsten «Nei, Gud bestemmer timen, og Gud er god, så hva skal vel jeg være redd for.»⁷⁸

I biografien er det flere sider med bilder å finne, blant annet et bilde av Kirsten Svineng på hjemgården sin.⁷⁹ Den denotative beskrivelsen av bildet vil være at det er et sort-hvitt bilde, hvor man ser Kirsten Svineng stå i samekoften sin med en stakk midt på gårdsplassen der hun bodde. Bak henne står det to mindre bygg, og i bildeteksten under står det beskrevet «Det vesle uthuset til venstre i bakgrunnen var hennes første bolig i 1945. Mennene i hennes slekt bygde bua til Kirsten da de brettet opp kofte-ermene for å gjenreise brente land.»⁸⁰ Som en del av den konnotative beskrivelse kan man si at det man ser er to helt enkle hus, som har skogen som nærmeste nabo, og man får et inntrykk av at Kirsten Svineng har levd et lite materialistisk og et enkelt liv. Man kan si at det er noe symbolsk ved dette, da man ved å se på dette bildet kan tenke på at Kirsten Svineng som levde et såpass enkelt liv og ikke hadde så mye selv, fortsatt var villig til å ofre såpass mye for krigsfangene.

Kapittel 3.0 «Samenes historie fra 1751 til 2010»

«Samenes historie fra 1751 til 2010» er skrevet av totalt 13 ulike forfattere, som har forskjellig faglig, nasjonal, etnisk, alders- og kjønnsmessig bakgrunn.⁸¹ Redaktørene bak boken er Astri Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Ryymin. Andresen er historiker og professor i moderne historie, og jobber ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Ryymin er på lik linje med Andresen professor i moderne historie ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, også ved Universitetet i Bergen. Evjen er historiker, og er professor i urfolkstudier ved UiT Norges arktiske universitet. Dette er et akademisk verk som inneholder 540 sider, og er utgitt av forlaget

⁷⁸ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 171.

⁷⁹ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 224.

⁸⁰ Hansson, *Mamma Karasjok*, s. 224.

⁸¹ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 30.

Cappelen Damm Akademisk i 2021.⁸² Dette er med andre ord et relativt nytt verk, og dermed et nytt bidrag til samisk historiefortelling.

Boken tar for seg samisk historie, i hovedsak den norske samiske historien, men løfter også et blikk mot det øvrige Norden og Russland. Som det står skrevet i innledningen til boken, så tar boken sikte på «å gi et sammenfattende historiefaglig bidrag til samisk historie, og forfatterne har et mål om at den skal kunne tale til historieinteresserte på tvers av etniske grenser».⁸³

Boken får frem hvordan ulike grupper samer har opplevd ulike hendelser, og hvilken betydning disse har hatt over lengre tid. Boken er delt inn i tre overordnede tema, som er næringsliv, kultur og politikk.⁸⁴

Som nevnt er boken utgitt av Cappelen Damm Akademisk, som er et norsk akademisk forlag som ligger under forlagshuset Cappelen Damm.⁸⁵ Cappelen Damm Akademisk er ifølge deres egen nettside det ledende forlaget ved utgivelser av fagbøker og læremidler til høyere utdanning og profesjonsmarkedet. Forlaget har utgivelser rettet mot de fleste fagfelt som er å finne, som blant annet samfunnsvitenskapelige og humanistiske fag, lærerutdanninger, juridiske fag og økonomi, og helse- og sosialfag.⁸⁶ Cappelen Damm Akademisk fremstår som et anerkjent forlag. Dette styrker også «Samenes historie»'s anerkjennelse, da dette er et forlag som fremstår som store på det akademiske litteratur-feltet.

3.1 Bokanmeldelser

Beatrice Halsaa har skrevet en anmeldelse av «Samenes historie». Halsaa er pensjonert professor ved Senter for kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo.⁸⁷ Helt fra starten av anmeldelsen, virker Halsaa positiv til boken. Hun har eksempelvis skrevet «Teksten er leservennlig med rammefortellinger, poengterte innledninger, oppsummeringer i hvert kapittel og usedvanlig fine illustrasjoner».⁸⁸

⁸² Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 4.

⁸³ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 15.

⁸⁴ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 28.

⁸⁵ Cappelen Damm, «Cappelen Damm Akademisk,» Hentet 19. april 2022 fra <https://www.cappelendammundervisning.no/cdu/om-oss/article.action?contentId=93241>

⁸⁶ Cappelen Damm, «Cappelen Damm Akademisk».

⁸⁷ Beatrice Halsaa, «Samenes historie fra 1751 til 2010.» *Tidsskrift for kjønnsforskning* 45, nr. 4 (2021): s. 232.

⁸⁸ Halsaa, «Samenes historie,» s. 232.

Under overskriften «Ønsker om fortsatt forskning» beskriver Halsaa at hun ser flere historiografiske likheter mellom samisk forskning og kvinneforskning.⁸⁹ Eksemplene hennes på dette er blant annet insisteringen på et aktørperspektiv, interseksjonalitet, og behovet for et bredt politikkbegrep.⁹⁰ Hun nevner eksempler på kvinner, og ulike hendelser som involverte kvinner, som blir tatt opp i boken. Her blir eksempelvis Elsa Laula Renberg nevnt, som blir sett på som en pioner i sitt arbeid med å avholde større samiske politiske møter, og å stifte samiske organisasjoner.⁹¹ Halsaa nevner også Kirsten Svineng som en sentral del av kvinnene som blir tematisert i boken, som understreker Kirsten Svinengs rolle i den samiske historien. Tross de nevnte kvinnelige figurene som er nevnt i boken, mener uansett Halsaa at det skulle vært et større rom for å skrive mer om kvinners plass i den samiske historien.⁹² Temaene hun ønsker skulle hatt en mer sentral plass i «Samenes historie» utdyper jeg senere i oppgaven, under «Forslag til videre forskning».

Historikeren Einar-Arne Drivenes, som er pensjonert professor ved Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi ved Universitetet i Tromsø, har også skrevet en anmeldelse av boken «Samenes historie – fra 1751 til 2010». Anmeldelsen er publisert i forumet Nordnorsk debatt, som er utgitt av bladet Nordlys AS. Anmeldelsen har fått tittelen «Når toppen av fjellet», og ble utgitt i februar 2021. I innledningen i anmeldelsen fremstår Drivenes kritisk til prosjektet rundt boken, da han ytrer at dette er et stort prosjekt, hvor det i tillegg er mange forfattere involvert.

Drivenes gir uttrykk for at han synes at det er mange tema som skal involveres i boken. Han nevner enkelte andre tema han kunne ønsket at de tok med, men at det uansett er «et imponerende bredt lerret som trekket opp», som han skriver i anmeldelsen.⁹³ Tema han skulle ønsket var tatt med var eksempelvis kirkens og læstadianismens rolle i etterkrigstiden. Drivenes løfter frem at denne boken kunne blitt en bok som inneholdte sammenhengende offerhistorie, men det har det ikke blitt, da de samiske aktørers handlinger blir sett på som vel så viktig som at samene har vært offer for statlig politikk og moderniseringsprosesser.⁹⁴ Han påpeker at det ikke har blitt en bok om sammenhengende offerhistorie fordi redaktørene og

⁸⁹ Halsaa, «Samenes historie,» s. 234.

⁹⁰ Halsaa, «Samenes historie,» s. 234.

⁹¹ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 213.

⁹² Halsaa, «Samenes historie,» s. 235.

⁹³ Drivenes, «Når toppen av fjellet.»

⁹⁴ Drivenes, «Når toppen av fjellet.»

forfatterne systematisk har hatt fokus på samisk selvorganisering og de samiske aktørene, noe han synes er positivt. Et annet poeng med boken som han trekker frem som positivt, er at det kommer godt frem at de samiske aktørene ikke er en homogen masse, men at mangfoldet er stort som i andre befolkningsgrupper.⁹⁵ Dette synes jeg er et godt poeng dersom man ser det i forhold til Kirsten Svinengs rolle i den samiske historien. Hun hadde en unik historie å fortelle, og skiller seg til en viss grad ut i en historiefortelling. Både fordi hun var en kvinne, som ofte ikke får nok plass i historiefortellingene, men også fordi hun hadde så lite, men fortsatt klarte seg selv og fortsatt ofret seg for fangene.

Avslutningsvis i avsnittet hvor han trekker frem kritikk, nevner han også at boken hadde fortjent en bedre billedlegging.⁹⁶ Alt i alt mener han at forfatterne klarer å produsere et godt historisk verk, men at det i hans mening er en person som er savnet. Det er Henry Minde, som var initiativtaker til prosjektet rundt boken, og var Norges første professor i samisk historie. Drivenes skriver at flere av kapitlene i boken lener seg på Mindes forskning. «Samenes historie» er derimot tilegnet til Minde.⁹⁷

3.2 Analyse

I boken «Samenes historie» blir Kirsten Svineng for det meste omtalt i form av utdrag fra biografien «Mamma Karasjok» som Per Hansson har skrevet om henne. Det vil derfor være interessant å se på hvilke utdrag de har benyttet seg av, for å se hvilken fremstilling som er gjort av Kirsten Svineng. Det er i kapittel 7 som heter «Livet i okkupasjonsårene 1940-1945» som er skrevet av Bjørg Evjen hvor Kirsten Svineng blir omtalt i boken.⁹⁸ I slutten av kapittelet har hun fått en egen bolk hvor hun er omtalt, hvor det står generell info om henne, i tillegg til et bilde av henne sammen med Einar Gerhardsen og jugoslavisk president Tito.⁹⁹

I Evjens beskrivelser av tyskernes brutale handlinger under okkupasjonen bruker hun et utdrag fra biografien «Mamma Karasjok», hvor Kirsten Svinengs inntrykk av behandlingen av krigsfangene kommer frem.¹⁰⁰ Blant annet blir det beskrevet at «hundrevis av uthungrede

⁹⁵ Drivenes, «Når toppen av fjellet.»

⁹⁶ Drivenes, «Når toppen av fjellet.»

⁹⁷ Drivenes, «Når toppen av fjellet.»

⁹⁸ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 261.

⁹⁹ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 301.

¹⁰⁰ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 284.

og forpinte menn i fillete klær» blir observert i Karasjok.¹⁰¹ Det blir videre forklart at de jobbet «under slag og spark» mellom Karasjok og den finske grensen, som hadde fått navnet «Blodveien».¹⁰² Avslutningsvis står det i utdraget «(...) noen steder ble lik i laser brukt som veifyll sammen med grus og sand, forteller Mamma Karasjok.»¹⁰³ Under utdraget blir det beskrevet at flere prøvde å hjelpe fangene ved å gi dem matpakker, og at «Mamma Karasjok» var en av dem. Det at utdrag fra Kirsten Svinengs biografi blir brukt i et slik verk, tenker jeg gir en sterk anerkjennelse til hennes arbeid, og til henne som person. Det viser til at hun i dag er en sentral rolle i samisk historie. I tillegg tenker jeg at Kirsten Svineng fremstilles som en sentral del av den samiske historien når Evjen skriver at det var «mange» som prøvde å hjelpe fangene, men at det er spesielt «Mamma Karasjok» hun trekker frem.¹⁰⁴

Noe som er interessant å se på i boken «Samisk historie», er at Kirsten Svineng omtrent bare blir omtalt som «Mamma Karasjok». Det er først i slutten av kapittelet hvor det er skrevet en egen bolk om Kirsten Svineng at hele navnet hennes blir presentert. En mulig årsak til det kan være at hun som krigshelt er blitt kjent som «Mamma Karasjok», og at hun derfor i historisk sammenheng blir omtalt som det. I tillegg ligger det en sterk betydning bak kallenavnet «Mamma Karasjok», da hun har betydd såpass mye for krigsfangene at de kalte henne «mamma». Det kan også være en sammenheng med at hun fikk kallenavnet i okkupasjonstiden, og at det er derfor mest naturlig å kalle henne «Mamma Karasjok» når man skriver om henne i forbindelse med okkupasjonstiden, mens man heller kaller henne Kirsten Svineng når det er snakk om Kirsten fra yngre eller eldre dager. Hennes betydning for krigsfangene presiseres i informasjonsbolken om Kirsten Svineng, hvor det står:

Men Kirsten gjorde mer enn de fleste; hun ble som en mor for mange av dem, hun ble Mamma Karasjok. Da de serbiske fangene som overlevde, kom hjem til Jugoslavia etter krigen, husket de henne og fortalte om hennes omsorg, både til sine familier og til myndighetene.¹⁰⁵

Kirsten Svineng blir av Evjen beskrevet som en dame som «gjorde mer enn de fleste», og at hun hadde brent seg fast i minnene til krigsfangene. Dette er i rød tråd med tidligere fremstillinger av Kirsten Svineng, hvor det uselviske og sympatiske i henne blir fremstilt.

¹⁰¹ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 284.

¹⁰² Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 284.

¹⁰³ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 284.

¹⁰⁴ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 284.

¹⁰⁵ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 301.

I bolken om Kirsten Svineng blir det også skrevet om da hun ble invitert til Oslo for å møte jugoslaviske president Tito da han var på statsbesøk i Norge i 1965. Ved siden av teksten er det vedlagt et bilde fra da de møttes.¹⁰⁶ Den denotative beskrivelsen av bildet er at man til venstre på bildet ser daværende norsk statsminister Einar Gerhardsen, i midten står Kirsten Svineng og til høyre står president Tito. De er fint kledd, og Gerhardsen og Tito har på seg dress, mens Kirsten Svineng har på seg samekofte. Den konnotative analysen innebærer å se nærmere på hva de ulike delene av bildene kan bety og inneholde. Både Gerhardsen og Tito holder bak på ryggen til Kirsten Svineng, og Tito og Kirsten selv ser glade ut og smiler, mens Gerhardsen ser noe konsentrert ut. Kirsten Svineng fremstår å være stolt på dette bildet. Man kan se på smilet hennes at hun er fornøyd, og virker til å synes at det er en ære å bli invitert. Når jeg ser på Kirsten Svineng og det stolte blikket hennes, får jeg en følelse av at mye av stoltheten ligger bak anerkjennelsen hun fikk. Da hun reiste til Beograd og møtte Tito åtte år tidligere, var det et av de første formene for anerkjennelse Kirsten Svineng fikk, dersom man ser bort i fra at krigsfangene kalte henne «Mamma Karasjok», noe som er en anerkjennelse i seg selv da det fremstår som at hun har betydd mye for dem. Men man kan på et vis si at hennes besøk i Beograd og mottakelsen av Det Jugoslaviske Flaggs Orden var den første formelle anerkjennelsen hun fikk. Tito virket til å være svært imponert med arbeidet Kirsten hadde gjort.¹⁰⁷

Kapittel 4.0: Konklusjon

Dersom man sammenligner biografien «Mamma Karasjok» og det akademiske verket «Samisk historie fra 1751 til 2010», finner man både likheter og forskjeller i hvordan Kirsten Svineng er fremstilt. I tillegg er det forskjeller og likheter på generelle faktorer, eksempelvis hvordan verkene er bygd opp, hvilke sjangre de er og hvilken periode de er utgitt på.

En sentral likhet i hvordan Kirsten Svineng blir fremstilt i de to nevnte verkene, er at det i begge to kommer frem en tydelig fremstilling om at hun var en uselvisk person, som hadde sterk omsorg, sympati og empati for folk rundt seg. Forskjellen på fremstillingen av henne i de to verkene finner man ved å se på om hun blir fremstilt som Kirsten Svineng, en ordinær

¹⁰⁶ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 301.

¹⁰⁷ Andresen, Evjen og Ryymin, *Samenes historie*, s. 301.

kvinne fra Karasjok som levde et enkelt liv, eller om hun blir fremstilt som «Mamma Karasjok», krigshelten som hjalp flere sovjetiske og jugoslaviske krigsfanger. I biografien «Mamma Karasjok», er tittelen i seg selv hennes kallenavn. Derimot får man også i stor grad lese en fremstilling av Kirsten Svineng som menneske, da biografien gir en beskrivelse av hele hennes liv, fra barn til en eldre dame. Det er omtrent halvveis inn i biografien at man får lese om livet til Kirsten Svineng under okkupasjonstiden, og det er derfor ganske todelt om hun blir fremstilt som Kirsten Svineng eller «Mamma Karasjok» i denne biografien. I boken «Samenes historie», blir hun i all hovedsak fremstilt som krigshelten «Mamma Karasjok», noe som vil være naturlig i en slik bok, hvor hensikten er å fortelle historien om Karasjok under okkupasjonstiden. Her finner man en tydeligere fremstilling av arbeidet som krigshelten «Mamma Karasjok» gjorde, i tillegg til at de benytter seg av hennes uttalelser om ulike hendelser under okkupasjonstiden i Karasjok.

Ser man på forskjellene og likhetene mellom de to verkene ut i fra de generelle faktorene som jeg har nevnt, vil en likhet mellom de to være at begge omhandler samisk- og krigshistorie. Det er derfor i bunn og grunn samme tema, men verkene er i forskjellige sjangre. Da «Mamma Karasjok» er av sjangeren biografi, vil den også falle innenfor norsk populærkultur. Det er derfor mulig at den har et annet publikum, enn et akademisk verk som «Samenes historie». Det vil være naturlig at flere av de som leser biografien om «Mamma Karasjok» har en interesse for temaer som for eksempel samisk historie eller krigshistorie, men den er mindre formell enn «Samenes historie» som, som nevnt, er et akademisk verk. Det er derfor en mulighet for at en vanlig person som trenger lesestoff, heller velger biografien «Mamma Karasjok», fremfor å lese «Samenes historie».

En annen betydelig forskjell mellom de to verkene jeg har analysert, er perioden de ble utgitt på. Biografien «Mamma Karasjok» ble utgitt i 1970, mens «Samenes historie» ble utgitt i 2021. Da dette er to verk av forskjellige sjangre er det vanskelig å si om fremstillingen av Kirsten Svineng er forskjellig ut i fra at verkene er utgitt i forskjellige perioder, eller om det er på grunn av at de er ulike sjangre. Hadde jeg eksempelvis byttet ut biografien «Mamma Karasjok» med et akademisk verk fra 70-tallet hvor hun var nevnt, eller en biografi fra 2020-tallet, ville det vært mer relevant å se på om fremstillingen av henne blir påvirket av perioden verkene er utgitt i.

4.1 Forslag til videre forskning

Under arbeidet med denne oppgaven, har det dukket opp flere interessante tema og forskningsspørsmål som jeg tenker kunne vært forslag til videre forskning. Et annet mulig forskningsspørsmål kunne vært å sett på hvilken anerkjennelse Kirsten Svineng har fått etter 1945. Da kunne man eksempelvis i likhet med denne oppgaven sett på hvilke verk som er lagd om henne, og i hvilke verk hun er nevnt i. I tillegg kunne man sett nærmere på Kirsten Svinengs møter med jugoslaviske president Tito, og på mottakelsen hennes av Det Jugoslaviske Flaggs orden. I 2013 vedtok De Samiske Samlinger å opprette «Mamma Karasjok-senteret», som er et krigsminnesenter ved museet i Karasjok.¹⁰⁸ Det er også en form for anerkjennelse Kirsten Svineng har fått, og kunne også vært interessant å inkludert i en forskning på hennes anerkjennelse.

Å sett på Kirsten Svineng i forhold til kjønnsforskning er også en forskning som ville vært interessant å se nærmere på. I denne oppgaven nevner jeg at hun er en kvinne, men har ikke lagt kjønnsforskning til grunn for det teoretiske perspektivet i oppgaven. Derfor kunne man forsket nærmere på blant annet Kirsten Svineng, men også andre sentrale kvinner i samisk historie, eller eksempelvis sett på samisk likestilling gjennom historien. Blant annet nevner Halsaa, i sin anmeldelse av «Samisk historie», at hun skulle ønske å se mer til en analyse av kvinners plass i reindriften, kvinnekuppet i forbindelse med det første sametingsvalget, overgrepssaker i samiske samfunn, opprettelse av krisesenter og generelt mer om samiske kvinners organisering.¹⁰⁹ Dette er tema man kunne sett nærmere på innen samisk kjønnsforskning. I et slikt forskningsprosjekt kunne man også sett på hvordan den samiske historien blir fremstilt i lærebøker i skolen, og da spesielt hvordan de ulike kjønnene blir fremstilt der.

¹⁰⁸ Mette Ballovara og Larsen, Dan Robert, «Krigsfangebesøk i Karasjok førte til hastevedtak om krigsminnesenter,» Hentet 16. mai 2022 fra <https://www.nrk.no/sapmi/mamma-karasjok-senter-opprettes-1.11044402>.

¹⁰⁹ Halsaa, «Samenes historie,» s. 235.

Litteraturliste

Primærkilder

Andresen, Astri, Bjørg Evjen og Teemy Ryymin, red. *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2021.

Drivenes, Einar-Arne. «Når toppen av fjellet.» *Nordnorsk debatt utgitt av Bladet Nordlys*. 24. februar 2021. <https://www.nordnorskdebatt.no/nar-toppen-av-fjellet/r/5-124-107388>.

Halsaa, Beatrice. «Samenes historie fra 1751 til 2010.» *Tidsskrift for kjønnsforskning* 45, nr. 4 (2021): s. 232-235. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.1891-1781-2021-04-06>.

Hansson, Per. *Mamma Karasjok*. Oslo: Gyldendal Oslo, 1970.

KP., «Et godt menneske,» *Bergens Tidende*, 28. september 1970, s. 5.

Sem, Ingebjørg og Tor Stokke. «Ny Per Hansson.» *Dagbladet*. 18. september 1970, s. 5.

Sekundærlitteratur

Ballovara, Mette og Larsen, Dan Robert. «Krigsfangebesøk i Karasjok førte til hastevedtak om krigsminnesenter.» Hentet 16. mai fra <https://www.nrk.no/sapmi/mamma-karasjok-senter-oppretted-1.11044402>.

Bøe, Jan Bjarne og Ketil Knutsen. *Innføring i historiebruk*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, 2013.

Cappelen Damm. «Cappelen Damm Akademisk.» Hentet 19. april 2022 fra <https://www.cappelendammundervisning.no/cdu/om-oss/article.action?contentId=93241>.

Folkenborg, Håkon Rune. *Én fortid – mange fortellinger*. Oslo: Cappelen Damm AS, 2018.

Gyldendal. «Om oss.» Hentet 4. mai 2022 fra <https://www.gyldendal.no/om-gyldendal/>

Jovanović, Cveja. *Flukten til friheten – Fra nazi-dødsleire i Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1985.

Karlsson, Klas-Göran og Ulf Zander, red. *Historien är nu*. Lund: Studentlitteratur, 2009.

Ketil Zachariassen og Ryymin, Teemu, «Fornorskingspolitikk og samepolitisk mobilisering 1852-1917», i *Samenes historie fra 1751 til 2010*, redigert av Astri Andresen, Bjørg Evjen og Teemu Ryymin, s. 157-178. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2021.

Korsvik, Trine Rogg. ««Mamma Karasjok» og Anna i Makkvatnet - to samiske krigshelter.» Hentet 27. april 2022 fra <https://www.kvinnehistorie.no/artikkel/t-5966>.

Lund, Erik. «Hvordan kvalifisere elevens historiebevissthet ved å bruke bilder? Tema: tyskerjenter.» I *Fortiden i nåtiden: nye veier i formidlingen av andre verdenskrigs historie*, redigert av Claudia Lenz og Trond Risto Nilsen, s. 218. Oslo: Universitetsforlaget, 2011.

Petterson, Arvid. «Fangeleirer i Karasjok.» Hentet 28. april 2022 fra https://rdm.no/no/fangeleirer_i_karasjok/.

Petterson, Arvid. «Mamma Karasjok – Kirsten Elisabeth Svineng/Johanas Kirste.» Hentet 28. april 2022 fra https://rdm.no/no/mamma_karasjok_kirsten_elisabeth_svineng_johanas_kirste/.

Solstad, Arve. «Per Hansson». Hentet 4. mai 2022 fra https://nbl.snl.no/Per_Hansson.

Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet. «Håkon Rune Folkenborg.» Hentet 2. mai 2022 fra <https://uit.no/ansatte/hakon.folkenborg>.